

УДК 378:373.2.011.3-051]:316.752

Коновалова К. І.

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Стаття присвячена розгляду аксіологічного підходу як методологічної основи формування професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі фахової підготовки в умовах сучасної вищої педагогічної школи. Розкрито сутність понять «аксіологія», «педагогічна аксіологія», «цінності», «педагогічні цінності». Охарактеризовано аксіологічний підхід. Розглянуто дослідження науковців на проблему педагогічних цінностей. З'ясовано значення педагогічних цінностей у формуванні професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі фахової підготовки.

Ключові слова: аксіологія, педагогічна аксіологія, аксіологічний підхід, цінності, педагогічні цінності, професійна культура майбутніх вихователів, вища педагогічна школа.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Основні цілі сучасної системи вищої педагогічної освіти орієнтуються на підготовку конкурентоспроможного фахівця, здатного відповідально здійснювати професійну діяльність, спираючись не тільки на спеціальні знання, але й на досвід ціннісного ставлення до праці і професії. У зв'язку з цим, формування професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі фахової підготовки необхідно розглядати у контексті аксіологічного підходу, в якому викладач і студент об'єднуються ціннісним ставленням до навколишньої дійсності.

У Білій книзі наголошено, що духовний розвиток особистості вчителя здійснюється якісніше і ґрунтовніше в умовах, коли пріоритетним у змісті професійно-педагогічної підготовки є аксіологічний компонент, що уособлює необхідність залучення до методологічних, теоретичних і прикладних знань про цінності, про їх природу, механізми розвитку і способи функціонування, а також про професійно-педагогічні цінності, що характеризують професійне становлення і самовдосконалення особистості сучасного вчителя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аксіологічну парадигму освіти досліджували Н. Асташова, І. Бех, М. Євтух, І. Зязюн, В. Караковський, В. Кремень, В. Крижко, М. Нікандров, С. Ніколаєнко, В. Огнев'юк, О. Савченко, О. Сухомлинська та ін., у дослідженні яких людина визнається вищою соціальною цінністю. Теоретико-методичні засади аксіологічного підходу висвітлено в працях В. Андрєєва, І. Бєха, Л. Беніна, Є. Бондаревської, Б. Гершунського, В. Гриньової, В. Ільїна, І. Ісаєва, С. Кульневич, В. Сластьоніна, Н. Ткачової, Г. Чижакової, Є. Шиянова та ін.

Основи педагогічної аксіології досліджували С. Анісімов, І. Бех, Г. Вижлецов, О. Здравомислов, М. Каган, М. Нікандров, О. Розанов, В. Сластьонін, В. Тугарінов, Г. Чижакова та ін.

Мета статті – проаналізувати аксіологічний підхід до формування професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі фахової підготовки в умовах сучасної вищої педагогічної школи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Перш за все, слід визначити загальнофілософське трактування поняття «аксіологія» у довідниках. Зміст поняття роз'яснено як: (від грец. *Axios* – цінність і *logos* – слово, поняття) вчення про цінності, філософська теорія загальнозначущих принципів, що визначають спрямованість людської діяльності, мотивацію людських учинків; цінностей, теорія або аксіологія як філософське вчення про природу цінностей, їх місце в реальності і про структуру ціннісного світу, тобто про зв'язок різних цінностей між собою, з соціальними та культурними факторами і структурою особистості.

За педагогічними джерелами, поняття «аксіологія» тлумачиться як: (грец. *axios* – цінний + *logos* – наука) вчення про цінності, теорія цінностей [3, с. 17]; філософське вчення про матеріальні, культурні, духовні, моральні та психологічні цінності особистості, колективу, суспільства, їх співвідношення зі світом реальності, зміни ціннісно-нормативної системи в процесі історичного розвитку.

За тлумаченням В. Ільїна, аксіологія – це об'ємна філософська доктрина цінностей (імперативи, ідеали, еталони, регулятиви, принципи, норми), що аналізує природу, характер, способи, склад регламентування смисложиттєвих позицій, орієнтацій, мотивацій людської діяльності.

Отже, аксіологія – це вчення про цінності. У контексті дослідження проблеми формування професійної культури майбутніх педагогів дошкільного профілю, слід звернути особливу увагу на ціннісну природу культури.

Найбільш впливовими представниками теоретико-методологічних засад аксіологічної концепції культури є німецькі філософи В. Віндельбанд, В. Дільтей, Г. Ріккерт, які генетично пов'язували феномен культури з цінностями людини.

Аксіологічне визначення культури дає Г. Ріккерт, який тлумачить її як «сукупність об'єктів, які пов'язані з загальнозначущими цінностями і створені заради самих цінностей» [8, с. 59].

Центральна увага у дослідженні аксіологічної концепції культури належить В. Віндельбанду, який розглядає цінності як певні норми, що утворюють основу для створення культури.

Виходячи з положень аксіологічної концепції В. Дільтея, культура є системою значущих цінностей, що робить людину людиною. Культура відображає життєвий світ і ціннісні орієнтації кожної окремої особистості.

Отже, згідно з філософськими дослідженнями аксіологічної концепції культури, культура виступає сукупністю певних цінностей. Культура представляє все те, що безпосередньо пов'язане з людиною, її соціальним життям і створена в результаті взаємодії між людьми. Вона є олюдненою природою. Це особлива окрема сфера, світ та смисл надбуття, який представлений природою та цінностями. Цінності існують у природі та трансформують об'єкти природи в об'єкти культурних систем.

Охарактеризуємо аксіологічний підхід. Одним із провідних завдань аксіологічного підходу, науковці І. Ісаєв, В. Сластьонін, Є. Шиянов [5; 9] убачають у виявленні гуманістичної сутності науки, ставлення до людини як до суб'єкта пізнання, спілкування і творчості, розвитку гуманістичної сутності людини.

Досліджуючи аксіологічний підхід до розкриття феномена «освіта» Т. Степанова відмічає, що звернення до загальнолюдських цінностей, проблеми духовності особистості, чинників її розвитку було й буде суттєвою потребою освіти, оскільки саме цінності є своєрідною ланкою, що поєднує минуле й сучасне вітчизняної й світової педагогічної науки [10, с. 37].

Відповідно до аксіологічного підходу, як зазначає Т. Садова, підготовка майбутнього вихователя полягає в орієнтації професійної освіти на формування системи загальнолюдських і професійних цінностей, що визначають їхнє ставлення до світу, до своєї діяльності, до самого себе як людини і професіонала. Важливо залучати фахівців спеціальності «Дошкільна освіта» до усвідомлення знання як цінності, сформуванню активне ставлення до самого процесу пізнавальної діяльності як педагогічної цінності. З огляду на це, впровадження аксіологічного підходу в навчально-виховний процес вищої педагогічної школи збагачує зміст професійної культури майбутніх вихователів саме ціннісними характеристиками. Спеціаліст у галузі дошкільної освіти стає носієм загальнолюдських цінностей, виступає як представник певної культури з розвиненим творчим відношенням до професійно-педагогічної діяльності, досвідом спілкування та гуманним ставленням до дітей.

У контексті дослідження науковий інтерес становить саме педагогічна аксіологія. Огляд педагогічних словників-довідників [1, с. 21; 3, с. 17] показав, що аксіологія педагогічна – це розділ педагогіки, у якому досліджуються педагогічні цінності, які треба формувати в підростаючого покоління, молоді.

На думку дослідників (В. Сластьонін, Г. Чижакова), педагогічна аксіологія є галуззю педагогічного знання, що розглядає освітні цінності з позиції самоцінності людини і здійснює ціннісні підходи до освіти на основі визнання цінності самої освіти [9, с. 99].

Відтак, однією з центральних категорій у педагогічній аксіології є «цінності».

Звернемося до тлумачення поняття «цінності». З філософської позиції, цінності – це: специфічно соціальні визначення об'єктів навколишнього світу, що виявляють їх позитивне або негативне значення для людини і суспільства (благо, добро, зло, прекрасне і потворне, укладені в явища суспільного життя і природи); поняття, що вказує на людське, соціальне та культурне значення певних явищ дійсності; термін, що позначає належне та бажане, на відміну від реального, дійсного.

У педагогічній науці, цінності – це: ідеї, речі, явища, сенси, які мають позитивне значення для людини та суспільства; явища та предмети матеріального чи духовного характеру, які володіють позитивним значенням, тобто можуть задовольняти які-небудь потреби людини.

Результати вивчення енциклопедично-довідкових джерел засвідчили, що «цінністю» можна визначити позитивно оцінені об'єкти поведінки, які можуть задовольнити потреби людини.

Вчені пояснюють цінності як: специфічні утворення у структурі індивідуальної свідомості, що виступають ідеальними зразками й орієнтирами діяльності особистості й суспільства (В. Сластьонін, Г. Чижакова) [9, с. 100]; відображення позитивного (негативного) значення об'єктів навколишнього світу чи ідей для суспільства, групи людей або окремої особистості (Н. Ткачова); значущість, яку люди надають явищам, речам і яка є основою ставлення до них (Т. Поніманська).

В аксіологічному аспекті основу професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів становлять саме педагогічні цінності. Розглянемо дослідження науковців на проблему педагогічних цінностей.

За твердженням В. Гриньової, педагогічні цінності, базис яких становлять духовні цінності, є стійкими орієнтирами, за якими студент співвідносить своє життя і педагогічну діяльність [2].

Розглядаючи педагогічні цінності в структурі професійно-педагогічної культури, І. Ісаєв стверджує, що педагогічні цінності – це норми, які регламентують професійно-педагогічну діяльність викладача, носять цілісний характер і виступають як пізнавально-діюча система, що визначає відносини між сформованими поглядами на проблеми професійної освіти та професійно-педагогічною діяльністю викладача вищої школи [5, с. 73-74].

Дослідниця Ю. Косенко відмічає, що приналежність людини до педагогічної професії і відповідність їй визначається насамперед входженням у світ професійно-педагогічних цінностей як норм і еталонів, що регламентують педагогічну діяльність і стають сполучною ланкою між сформованим суспільним світоглядом у галузі освіти і роботою вихователя.

Розглядаючи проблему формування пріоритетних педагогічних цінностей у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, О. Падалка зазначає, що педагогічні цінності є цілісною, сутнісною, інтегральною характеристикою особистості педагога-професіонала, які є умовою й передумовою ефективної професійної діяльності, узагальненим показником професійної компетентності вихователя та метою професійного самовдосконалення [7, с. 7].

Згідно з поглядами науковців (В. Гриньова, І. Ісаєв та ін.) [2; 5], система педагогічних цінностей має синкретичний характер, тобто її функціонування залежить від взаємозв'язку всіх її складових.

Як зазначає група вчених (І. Ісаєв, В. Сластьонін, Є. Шиянов) [5; 9], освоюючи цінності професійної культури, педагог здатний перетворювати, інтерпретувати їх, що визначається як його особистісними якостями, так і спрямованістю педагогічної діяльності. Педагогічні цінності виступаючи умовою і результатом відповідної діяльності, мають різні рівні існування, а саме: індивідуально-особистісний, професійно-груповий, соціально-педагогічний [5].

Докладно розглянута класифікація педагогічних цінностей у структурі професійно-педагогічної культури у працях І. Ісаєва [5, с. 78-79], В. Сластьоніна, Г. Чижакова [9, с. 70], яка реалізуються на індивідуально-особистісному рівні в конкретній педагогічній ситуації. До неї належать такі педагогічні цінності, як: цінності-цілі, цінності-засоби, цінності-відносини, цінності-якості та цінності-знання.

В основі педагогічних цінностей сучасного вихователя дошкільного навчального закладу вчені Л. Загородня, С. Тітаренко вбачають: людські: дитина як головна педагогічна цінність і педагог, здатний до її розвитку, співпраці з нею, соціального захисту її особи, допомоги і підтримки її індивідуальності, творчого потенціалу; духовні: сукупний педагогічний досвід людства, відображений у педагогічних теоріях і способах педагогічного мислення, спрямований на формування особистості дитини; практичні: способи практичної педагогічної діяльності, перевірені практикою освітньо-виховної системи, педагогічні технології; особистісні педагогічні здібності, індивідуальні особливості особи педагога як суб'єкта педагогічної культури, педагогічного процесу і власної життєтворчості, які сприяють створенню особистісно-гуманної взаємодії [4, с. 11-12].

Досліджуючи проблему педагогічної творчості, О. Листопад визначає такі професійно-педагогічні цінності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, як: виховання вільної, гармонійної особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, стимулювання пізнавальних інтересів, актуалізація потреби і прагнення до саморозвитку та ін.; можливість розвивати професійно-творчі здібності і займатися улюбленою справою, професійне самовдосконалення; творчий характер педагогічної діяльності, освоєння професійних знань, умінь і навичок тощо [6, с. 101].

Висновки. Отже, запровадження аксіологічного підходу до формування професійної культури майбутніх вихователів спрямовує організацію навчально-виховного процесу вищого педагогічного закладу на основі втілення загальнолюдських і професійних цінностей до педагогічної діяльності в умовах дошкільного навчального закладу, навколишнього світу та самого себе. Система педагогічних цінностей, яка виникає переважно як результат фахової підготовки, створює загальну спрямованість інтересам, прагненням і установкам особистості, ієрархію індивідуальних переваг, мотиваційну програму діяльності, визначає рівень готовності майбутніх вихователів до реалізації життєвих і професійних планів. Система об'єктивно існуючих цінностей (цілей, засобів, відносин, якостей і знань) породжує в свідомості майбутнього педагога дошкільного профілю особистісну систему ціннісних орієнтацій і формує його професійну культуру.

Використані джерела

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 206 с.
2. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В.М. Гриньова. – Харків : Основа, 1998. – 300 с.

3. Дошкільна освіта : словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2010. – 324 с.
4. Загородня Л. П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навчальний посібник / Л. П. Загородня, С. А. Тігаренко. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.
5. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И.Ф. Исаев. – Москва : «Академия», 2002. – 208 с.
6. Листопад О. А. Теоретико-методичні засади формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»; спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Листопад Олександр Анатолійович. – Одеса, 2016. – 529 с.
7. Падалка О.І. Формування пріоритетних педагогічних цінностей у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О.І. Падалка; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2015. – 20 с.
8. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре / Г. Риккерт; [Пер. с нем.]. Общ. ред. и предисл. А.Ф. Зотова ; сост. А.П. Полякова, М.М. Беляева. – Москва : Республика, 1998. – 413 с.
9. Слостенин В.А. Введение в педагогическую аксиологию. Учебное пособие для студентов педагогических вузов / В.А. Слостенин, Г.И. Чижакова. – Москва : Академия, 2003. – 192 с.
10. Степанова Т. М. Аксиологічний підхід до розкриття феномена «освіта» / Т.М. Степанова // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. праць. – Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – Вип. 5. – С. 35-41.

Коповалова К.

AXIOLOGICAL APPROACH TO THE FORMATION PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS OF KINDERGARTEN

The article is devoted to axiological approach as a methodological framework for the formation professional culture of future teachers of kindergarten in the context of professional training in modern pedagogical school of higher learning. The content of the meanings of «axiology», «pedagogical axiology», «values», «pedagogical values» have been disclosed. The article describes the main aspects of axiological approach in the defined research problem. The significance of axiological approach in educational process of pedagogical school of higher learning has been analyzed in this article. The provisions of axiological approach are concretized in the process formation of professional culture of future teachers of kindergarten. The fact that specialist of «Preschool education» in pedagogical school of higher learning represents of the culture with development of a creativity attitude for professional and pedagogical activities, experiences of communication and humane treatment for preschool children. The author show the problem of pedagogical values in scientific researches. Several approaches to the classification of pedagogical values were suggested. According to the text professional education provide the formation system of personal and professional values in process of training of future teachers of kindergarten. Than the author writes that the system of personal and professional values influence on attitude about the world, activity. Further the author shows that values allow future teachers of kindergarten to implement pedagogical activity. The text goes on to say about necessity of pedagogical values for the formation professional culture of future teachers of kindergarten in process of professional training. The author comes to the conclusion that implementation axiological approach as a methodological framework in educational process of pedagogical school of higher learning provide the formation professional culture of future teachers of kindergarten of value characteristics. It is indicated the system of pedagogical values of future teachers of kindergarten formed as a result of professional training in pedagogical school of higher learning. The materials of the article may be useful for further scientific researches of improving the content of professional training of future teachers of kindergarten.

Key words: axiology, pedagogical axiology, axiological approach, values, pedagogical values, professional culture of future teachers of kindergarten, pedagogical school of higher learning.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2017 р.